

Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku
Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti

Preddiplomski studij ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja

Nikolina Pejičić

**RAZVOJ DIVERGENTNOG MIŠLJENJA KOD DJECE
PREDŠKOLSKE DOBI**

Završni rad

Mentor: Doc. dr. sc. Snježana Dubovicki

Osijek, 2017.

Sažetak

Cilj ovog rada je istražiti potiče li se divergentno mišljenje kod djece predškolske dobi, potiče li se kreativnost kod djece predškolske dobi te koje aktivnosti koje se provode u vrtiću utječu na razvoj divergentnog mišljenja.

Ispitanici u istraživanju su bila djeca predškolske dobi iz DV „Mali princ“ u Višnjevcu (N=15), a u provedenoj anketi su sudjelovale odgojiteljice dječjih vrtića u Osijeku (N=10).

Ova tema je više istražena u svijetu nego li u Hrvatskoj, ali u zadnje vrijeme se oragniziraju različiti skupovi i istraživanja baš o ovoj temi.

Istraživanje je pokazalo da se u vrtiću provode kreativne aktivnosti, ali isto tako i da djeca ne daju puno kreativnih ideja ili odgovora.

Ključne riječi : divergentno mišljenje, kreativnost, predškolci

Summery

The aim of this paper is to investigate whether divergent thinking is encouraged with pre-school children, whether creativity is encouraged in pre-school children, and which activities in kindergarten influence the development of divergent thinking.

Respondents in the research were pre-school children from DV "Mali princ" in Višnjevci (N = 15), and in the conducted questionnaire respondents were teachers from "Centar za odgoj i obrazovanje" in Osijek (N=10).

This topic has been researched more in the world than in Croatia, but lately there have been various gatherings and researches about this topic.

Research has shown that creative activities are being carried out in kindergarten, but also that children do not give a lot of creative ideas or answers.

Key words: divergent thinking, creativity, preschoolers

Sadržaj

1. Uvod	4
2. Kreativnost kao preudvjet razvoja cjelovite osobe	2
3. Divergentno mišljenje.....	4
4. Ideje za poticanje divergentnog mišljenja	6
5. Ideje za istraživanje divergentnog mišljenja kod djece predškolske dobi	7
6. Metodologija istraživačkog rada	8
6.1 Ciljevi i zadatci istraživanja	9
6.2 Etika znanstvenog istraživanja	9
6.3 Sudionici istraživanja	9
6.4 Istraživački instrumenti	10
7. Rezultati istraživanja i interpretacija	10
7.1 Anketa.	10
7.2 Intervju.....	13
7.3 Likovna radionica	17
8. Rasprava	21
9. Zaključak	24
10. Literatura	25
11. Prilozi	26
11.1 Prilog 1.....	26
11.2 Prilog 2.....	28
11.3 Prilog 3.....	31

1. Uvod

Poticanje divergentnog mišljenja kod djece predškolske dobi izuzetno je bitno za njihov daljnji razvoj. Na poticanju kreativnosti u ovom vrlo osjetljivom životnom razdoblju ne rade samo roditelji, već i odgojitelji koji u današnje vrijeme imaju sve veću ulogu na ovom području. Kako bi ostvarili primarni cilj odgoja i obrazovanja u predškolskoj dobi i pomogli djetetu da postane samostalno, samouvjeren i kompetentno vrlo je važno raditi na razvoju kako divergentnog mišljenja, tako i kreativnosti. Brojne su mogućnosti koje se nude roditeljima i odgojiteljima u tom području. Da bi to postigli važno je djecu neprekidno poticati da izravno istražuju okolinu, proširuju njihova iskustva i spoznaje te im omogućiti baratanje različitim materijalima.

Divergentno mišljenje i kreativnost su dva jako povezana pojma jer je divergentno mišljenje preduvjet za razvoj kreativnosti. Zajedničko im je obilježje stvaranja novih ideja i traženja što više mogućih odgovora. Koliko je kreativnost u načinu razmišljanja važna kod predškolaca navodi i Torrance (1986.) koji kaže da osoba koristi svoje kreativne sposobnosti u razmišljanju kada se nalazi u situacijama za koje nema ni naučen ni iskustvom stečen odgovor, a djeca se stalno nalaze u takvim situacijama. Poticanje kreativnosti od rane dobi je izuzetno važno za djecu, a uvidjeli smo da se ona ne potiče dovoljno stoga se ovim radom želi dati doprinos i naglasiti važnost te tematike.

2. Kreativnost kao preudvjet razvoja cjelovite osobe

Razvoj dječje kreativnosti uvelike će ovisiti o preferencijama i osobnosti odgojitelja, ali isto tako i o tome koliko oni vremena i truda ulaže u organizaciju raznovrsnih dnevnih aktivnosti. Ti njihovi postupci imaju značajnu ulogu u razvoju kreativnosti kod djece pa tako i u samoaktualizaciji. S time se slaže i Runco (2003.) koji navodi da ako se kreativnost promatra kao rješavanje problema koje uključuje dolaženje do novih značenja, tada je kreativnost vrsta individualnog izražavanja kao i i samoaktualizacije. Područje kreativnosti budi sve veći interes istraživača (Sternberg, 1999.; Vranjković 2010.; Torrance 1986) i još uvijek nema univerzalne definicije. „*Mnogi su se znanstvenici bavili istraživanjem ljudskog duha i kreativnošću kao takvom. I u svakodnevnom životu sve je veće zanimanje za stvaralaštvo. Na žalost, unatoč velikom interesu znanosti, unatoč pokušajima mnogih da definiraju, da bolje odrede kreativnost, njezinu prirodu, pojavnost, još smo na prilično nesigurnom tlu, i zato je svaki pokušaj i svako traganje u području ljudske kreativnosti, a posebno kreativnosti djece, vrijedno napora i pažnje društva.*“ (Kroflin i sur. 1987., 5) .

Prvo značenje pojma kreativnosti orijentirano je na produkciju novih i za društvo vrijednih produkata, dok se u drugom značenju toga pojma kreativnosti pristupa kao potencijalu za kreativno stvaranje koji je moguće ostvariti u okolini koja će ga potaknuti. (Kunac, 2015.) U kontekstu humanističke teorije koja je podloga za poticanje kreativnosti, a samim time i za poticanje divergentnog mišljenja važnu poveznicu predstavlja i samoaktualizacija. (Bognar, Dubovicki, 2011.) Maslow je osmislio hijerarhiju ljudskih potreba na čijem je vrhu samoaktualizacija.

Da bi osoba došla do samoaktualizacije moraju biti zadovoljene sve ostale potrebe, a to su: fiziološke potrebe, potrebe za sigurnošću, potrebe za ljubavi i pripadanjem te poštovanje. Smatra se da samoaktualizacija omogućava čovjeku da ostvari svoj puni potencijal. Zato Maslow navodi kako je sve ono što će razviti kreativniju osobu učinit će također čovjeka boljim ocem, ili boljim učiteljem, ili boljim građaninom, boljim plesačem ili boljim u svemu. (Maslow, 1976.) Samoaktualizacija je važna i za odgojitelja, kao i za dijete jer svako sudjelovanje u kreativnim aktivnostima pridonosi samoaktualizaciji tj. ispunjenju cjelokupnog potencijala kako djeteta, tako i odgojitelja.

Brojni istraživači su u prošlosti bili usmjereni na istraživanje kreativnosti (npr. Guilford (1968.), Torrance (1965.) itd.) te su tako došli do otkrivanja korelacije inteligencije i

kreativnosti. U slučaju niskog IQ i kreativnost je niska i tu je korelacija visoka, ali pri visokom IQ kreativnost može biti i visoka i niska pa je korelacija u tom slučaju niska. Bilo bi zanimljivo istražiti poveznicu između inteligencije i kreativnosti, ali u ovom radu se baziramo na istraživanje kreativnosti i divergentnog mišljenja. Torrance (1965.) također predlaže osam elemenata kreativnog mišljenja u koje ubraja : fluentnost u stvaranju ideja, spontana fleksibilnost, originalnost, senzitivnost, asocijativna fluentnost, adaptivna fleksibilnost, elaboracija i radoznalost. (Dubovicki prema Torrance, 2016.)

U istraživačkom djelu ovog rada koristit ćemo se ovim elementima. Ako sadržaji i aktivnosti koji se nude djeci budu dovoljno zanimljivi, kreativni, originalni i inovativni stvorit će se važni preduvjeti za poticanje i razvoj kreativnosti i divergentnog mišljenja kod djece predškolske dobi. Danas se javlja i sve veći broj alternativnih škola kao što je npr. Waldorfska škola gdje je veći naglasak stavljen na kreativnost i slobodu izražavanja djece. Zato novi kurikulum¹ stavlja naglasak na slobodu biranja aktivnosti i podržava inicijativu novih pristupa. Za razliku od školskog okruženja gdje postoji puno veća strukturiranost i vremenska ograničenja, u vrtiću je puno lakše poticati kreativnost jer nisu toliko izražene granice koje se očekuju od odgojitelja, ima puno više materijala, aktivnosti se često usmjeravaju prema željama i interesima djece, plan i program nije strogo strukturiran itd. To su još neki od razloga zašto se u vrtićkoj dobi dijete lakše koristi kreativnim tehnikama i afirmira se kao samostalna, samouvjerenja i samoaktualizirana osoba što je preduvjet za razvoj cjelovite osobe.

Prema istraživanjima koje je proveo Robinson (2010.) može se zaključiti da institucije imaju velik utjecaj na gušenje kreativnosti tj. da što su pojedine osobe „školovanije“, imaju manji postotak razvijenosti divergentnog mišljenja. (Dubovicki prema Robinson, 2016.) Neki od poticatelja kreativnosti su: pozitivan stav prema primjeni kreativnih ideja, dostupnost suvremenih medija, ugodna klima, dobivanje pozitivnih odgovara roditelja i kolegica itd. „Mi ljudi među sobom komuniciramo sa svim svojim fiziološkim bićem, a ne samo govorom.“ (Dubovicki prema Dhority, 2016, 63). Zato je izrazito važno da u govoru tijela odgojiteljica djeca „iščitaju“ stvarnu želju za poticanjem kreativnosti i prihvaćanje njihovih novih ideja i odgovora.

Refleksija i evaluacija vlastitog rada treba imati važnu ulogu u odgoju i obrazovanju djece predškolske dobi jer je to jedan od načina pomoću kojih odgojitelji mogu raditi na sebi kako ne bi slali djeci pogrešne signale i time ih zbunjivali. Osim toga, za razvoj cjelovite osobe

¹ NACIONALNI KURIKULUM ZA RANI I PREDŠKOLSKI ODGOJ I OBRAZOVANJE

potrebno je stvoriti ugodnu klimu, razvijati demokratske odnose i ne potiskivati emocije, nego ih definirati i izražavati. Ako je klima ugodna, preplavljena pozitivnim emocijama te se radi na prepoznavanju i imenovanju emocija djeca će se lakše i bez straha kreativno izražavati. Torrance (1967.) navodi šest najvažnijih aspekata kreativnosti kao što je vidljivo iz slike 1.

Slika 1. Aspekti kreativnosti prema Torrance (1967.)

Ovim aspektima se sve češće još pridaje i humor.

U ovom radu ćemo se voditi navedenim aspektima kreativnosti. S obzirom da je divergentno mišljenje važan preduvjet i potrebno ga je razvijati u što ranijoj dobi u ovom radu želimo dodatno naglasiti kako divergentno mišljenje utječe na kreativnost djece predškolske dobi.

3. Divergentno mišljenje

Kroflin i suradnici (1987.) navode da je nakon drugog svjetskog rata J. P. Guilford putem eksperimentalnih istraživanja koje je provodio u svrhu razlikovanja nekreativne i kreativne osobe zaključio je da postoji konvergentno i divergentno mišljenje. Može se reći da se divergentno mišljenje odnosi na raznovrsne mogućnosti odgovora te se odvija u širokim okvirima, dok se pojam konvergentno mišljenje odvija unutar uskih, već određenih okvira, po određenim shemama i normama prema postavljenom cilju koji najčešće vodi do jednog točnog rješenja.

Polazeći od činjenice da je kreativnost urođena sposobnost koja se mora uvježbavati i razvijati, lako je za pretpostaviti što sve može utjecati na njezino sputavanje i nerazvijanje, a nemotivirajuća okolina, obiteljski odnosi, škola, socioekonomski uvjeti ili međuljudski odnosi čine samo neke. Pojedinaac se na taj način ne može afirmirati i ostvariti. (Somolanji, Bognar 2008.) Zato je izuzetno važno da odgojitelji budu fleksibilni, da dopuštaju nova rješenja i odgovore te da i sami budu kreativni kako bi djeci omogućili razvoj do gornjih granica njihovi mogućnosti, ali i da im ne bi nenamjerno nanjeli štetu u ovom najosjetljivijem životnom razdoblju.

Dubovicki (2016.) smatra da divergentno ili lateralno mišljenje traži različite pristupe problemu i definiranju problema. Što znači da postoji više rješenja za isti problem, stoga je divergentno mišljenje nepredvidivo jer se zasniva na intuiciji, a donosi nova, originalna rješenja. Iako se knjiga zove „Kreativnost u sveučilišnoj nastavi“ ova definicija se može primjetniti i na djecu predškolske dobi. Kada ih potičemo da daju više odgovora za isti problem djeca predškolske dobi se koriste intuicijom kako bi osmislili što originalnije ideje.

De Bono (2008.) smatra da se lateralno razmišljanje može točno definirati kao mijenjanje obrazaca unutar sustava obrazaca, tj. kao mogućnost sagledavanja stvari na drugačije načine. To se često primjećuje kod male djece kada se suoče s nekim problemom, moguće je da će djeca doći do iznimno originalnog rješenja jer nisu opterećena konvencionalnim pristupom. To bi značilo da su ta djeca originalna i kreativna, no oni istovremeno mogu biti kruti ako se opiru potražiti ili ne mogu pronaći drugačiji pristup. Bartel (2008.) navodi nekoliko vrlo korisnih pravila koja on koristi kako bi njegovao kulturu divergentnog mišljenja u svojim predavanjima. Neka od njih su da izbjegava koristiti stereotipe. U gotovo svakom vrtiću pronalazimo bojanke gdje odgojitelji zahtijevaju od djece da bojaju unutar linija dok Bartel (2008.) napominje kako je u njegovoj obitelji postojalo puno materijala, ali ne i bojanke što im je omogućavalo da bojaju unutar linija koje su sami kreirali. Isto tako važno je spomenuti da danas postoje i bojanke za odrasle što nam govori da se radi na razvoju divergentnog mišljenja ne samo kod djece nego i kod cijele populacije. Bartel (2008.) također

smatra kako je važno koristiti pitanja koja će poticati na promišljanje te da je važno ne davati sugestije djeci i ne cratiti za njih. Važno je i poticati djecu da eksperimentiraju, a samim time i da rade pogreške jer će kroz njih nešto naučiti. Djeci treba ponuditi puno prakse s različitim materijalima jer će samo tako doći u priliku da dođu do novih rješenja. Također, pitanja otvorenog tipa (pitanja koja počinju sa što bi bilo kad..) i donošenje zaključaka iz promatranja kod djece će potaknuti razvoj divergentnog mišljenja.

Ovakve postupke puno je lakše primjenjivati u inozemstvu (npr. London, profesori s Fakulteta za odgojne i obrazovne znanosti su u sklopu radionica posjetili tamošnje vrtiće i s nama podijelili svoja iskustva). U Londonu u skupini od 20-ak djece postoje 3 odgojiteljice koje rade zajedno. Svaka odgojiteljica ima određeni broj djece koji su pod njenim nadzorom i čiji razvoj ona prati. To, naravno, ne znači da si međusobno ne pomažu. Svako dijete ima svoju razvojnu mapu i koju se svakodnevno upisuju postignuća. Vrtićki prostor je puno veći i bolje didaktički opremljen tako da je i samo divergentno mišljenje lakše poticati.

4. Ideje za poticanje divergentnog mišljenja

Postoji puno kreativnih metoda za poticanje divergentnog mišljenja kod ljudi kao npr. umne mape, oluje ideja, čikvine, gluma, šest šešira, vođena fantazija, kartice slučajnih pojmova i brojne druge. Mogućnosti su zaista velike, a neke od njih su primjenjive i u radu s djecom predškolske dobi kao što su npr. vođena fantazija, glazba, slikanje, gluma, priča i lutka itd. Jedna od metoda koja se vrlo često i vrlo lako koristi u vrtiću je korištenje priče i lutke. Lutka će djeci omogućiti vježbanje životnih situacija s kojima se susreću, ali i pripremiti ih za neke nove situacije s kojima se još nisu susreli.

Dubovicki (2016.) navodi još jednu zanimljivu metodu za razvoj divergentnog mišljenja u ranoj dobi djece – vođena fantazija. Svaka vođena fantazija sastoji se od tri dijela : opuštanje, maštanje i opoziv. Važno je na kraju uvijek imati opoziv jer ona vraća sudionika u početno stanje. Kod opuštanja je važno da se djeca ugodno osjećaju, da razmišljaju o sebi i maštaju. Kod maštanja djeci opisujemo gdje ih vodimo, što mogu vidjeti, kakav miris osjete, kakav zvuk čuju, što mogu opipati, možemo im reći i da uzmu neki predmet i zamisle kakav je on i sl. Mogućnosti su zaista velike, poželjno je da u pozadini svira neka umirujuća glazba. U fazi opoziva pozivamo djecu da se vrate odakle su došli, možemo reći da se vrate istim putem te im ponavljati sve što su dosad vidjeli kad su prošli tim putem. Primjer jedne vođene fantazije nalazi se na linku.² Kod vođene fantazije je vrlo zanimljivo što ju i sami možemo osmisliti ovisno o temi koju obrađujemo, a one se posebno sviđaju djeci predškolske dobi. Opuštajuća glazba nam je dostupna na internetu kako bismo upotpunili ugođaj.

U vrijeme kada se od djece očekuju da budu repetitivna i receptivna bića zaboravlja se na poticanje divergentnog mišljenja. Zato je na odgojiteljima velika odgovornost koju trebaju shvatiti ozbiljno i ponuđene tehnike primjenjivati često i pravilno

5. Ideje za istraživanje divergentnog mišljenja kod djece predškolske dobi

² <https://www.youtube.com/watch?v=pMGRzoa8Fwg>

Svaka osoba koja želi istražiti mogućnosti razvoja divergentnog mišljenja može uzeti jednu ili nekoliko ovih metoda te podijeliti djecu ili odrasle u eksperimentalnu i kontrolnu skupinu te promatrati utjecaj nezavisne na zavisnu varijablu. Upotrebom aktivnosti „šest šešira“ možemo istražiti divergentno mišljenje kod ljudi i dobiti brojne odgovore i nova rješenja. Prema Dubovicki (2016.) „Šest šešira“ se može učinkovito koristiti za poticanje kreativnosti, vođenje sastanaka u različitim područjima, unaprijeđenje komunikacije i proizvodnje i donošenje odluka. Šeširi simbolično predstavljaju šest različitih pristupa rješavanja problemu ovisno o boji. No, treba uzeti u obzir i to da je jako teško pronaći adekvatnu tehniku za istraživanje djece predškolske dobi uopće, a posebno kada se radi o istraživanju divergentnog mišljenja.

Divergentno mišljenje je puno lakše istraživati sa starijim ljudima nego s djecom čija je koncentracija vrlo kratka, a spoznajne i govorne mogućnosti puno manje nego kod odraslih. U literaturi je puno lakše pronaći metode za istraživanje divergentnog mišljenja kod odraslih tako da je pri provedbi ovog istraživanja bilo teško pronaći adekvatne kreativne metode za istraživanje kreativnosti divergentnog mišljenja kod djece predškolske dobi. Kako je ranije spomenuto vođena fantazija može pomoći pri poticanju divergentno mišljenja kod djece predškolske dobi, a u nastavku donosimo priču kako je na praksi korištena vođena fantazija kako bi poticala divergentno mišljenje spojena s vježbama disanja jer su u skupini imali dječaka koji je imao problema s kontroliranjem emocija i izljevima bijesa.

Odgojiteljica je djeci podijelila igračke koje su morali staviti na trbuh i koje im nisu smjele pasti s trbuha dok su disali. Zatim ih je kroz priču odvela u šetnju gradom gdje su vidjeli različito lišće i životinje. Postavljala im je

Tako je ova odgojiteljica u kombinaciji vođene fantazije i vježbi disanja radila na razvoju divergentnog mišljenja djece predškolske dobi i razvoju tolerancije u odgojnoj skupini.

6. Metodologija istraživačkog rada

Radi se o kombinaciji kvalitativnoga i kvantitativnoga istraživanju koje pripada sudjelujućoj paradigmi što znači da istraživač aktivno sudjeluje u istraživanju uočavajući problem i rješavajući ga.

Prema trajanju se radi o transverzalnom istraživanju, prema mjestu empirijskom te razvojom istraživanju u sadašnjosti.

6.1 Ciljevi i zadatci istraživanja

Cilj ovog rada je istražiti potiče li se divergentno mišljenje kod djece predškolske dobi, potiče li se kreativnost kod djece predškolske dobi te koje aktivnosti koje se provode u vrtiću utječu na razvoj divergentnog mišljenja.

Iz postavljenih ciljeva i zadataka postavljena su sljedeća istraživačka pitanja:

1. Potiče li se razvoj divergentnog mišljenja kod djece predškolske dobi?

2. Koliko se provode radionice kojima se potiče divergentno mišljenje?

3. Provode li se aktivnosti kojima se potiče kreativnost?

4. Pojavljuje li se stereotipnost kod djece predškolske dobi?

6.2 Etika znanstvenog istraživanja

Istraživanje je provedeno u periodu od studenog 2016. do svibnja 2017. uz odobrenje roditelja i ravnateljice na razini vrtića i pisani pristanak odgojiteljica. Ispitanici su sudjelovali dobrovoljno i anonimno s mogućnošću odustajanja u bilo kojem trenutku.

Rezultati istraživanja će biti dostupni nakon obrane završnog rada o čemu će biti obaviješteni svi sudionici istraživanja. Tijekom istraživanja nisu korištena imena sudionika, već su se bilježili brojčani podaci.

6.3 Sudionici istraživanja

U istraživanju su sudjelovala djeca predškolske dobi (N=15) iz DV „Mali princ“ u Višnjevcu i odgojiteljice Centra za predškolski odgoj u Osijeku (N=10) .

6.4 Istraživački instrumenti

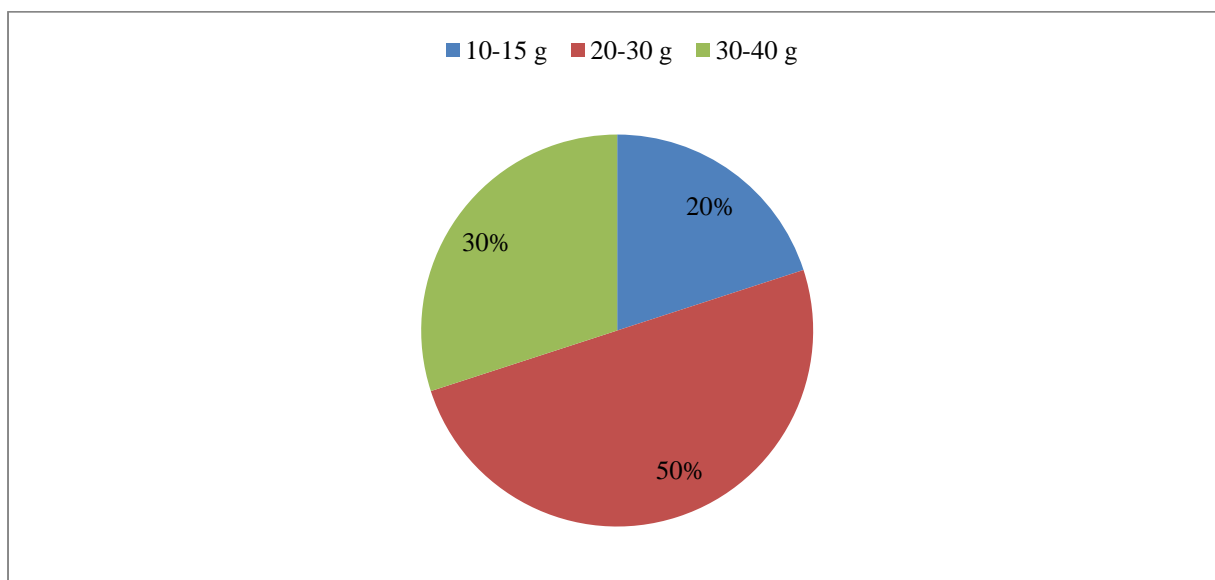
Za potrebe ovog rada napravljen je anketa za odgojiteljice te je provedena likovna radionica s djecom predškolske dobi, kao i intervju koji je snimljen. Anketa se sastojala od 8 pitanja, 7 pitanja je otvorenog tipa, a zadnje pitanje je imalo Likertovu skalu. Iz svega ovoga može se reći da je korištena triangulacija uz pomoć koje se sa tri različita aspekta nastojao istražiti rad i razvoj divergentnog mišljenja kod djece predškolske dobi.

7. Rezultati istraživanja i interpretacija

7. 1. Anketa

Anketa je provedena s 10 odgojitelja iz Centra za rani i predškolski odgoj u Osijeku. Sastojala se od 8 pitanja (vidi prilog). Anketa je anonimna. U daljnjem tekstu donosimo pregled rezultata.

1. pitanje – Koliko dugo radite kao odgojiteljica?

Grafikon 1. Koliko dugo radite kao odgojiteljica?

2. pitanje - Mislite li da je poticanje kreativnosti važno?

Sve ispitanice su odgovorile potvrdno, a odgovori koji su se najčešće pojavljivali bili su da je kreativnost opća potreba čovjeka, da je bitan izraz razvoja čovjeka i da omogućava bolje snalaženje u novim situacijama. Ovaj podatak je važan jer je veća vjerojatnost da ćemo poticati ono što smatramo da je važno.

3. pitanje – Smatrate li sebe kreativnom osobom?

Ponovo su sve ispitanice odgovorile potvrdno, a većina ih smatra da obogajuću standardne dječje aktivnosti, potiču humor i otvorenost te samostalno istražuju. Ovo pitanje je važno jer ukoliko osoba sama za sebe smatra da je kreativna lakše i češće će poticati kreativnost kod djece.

4. pitanje – Koje kreativne tehnike koristite? Rezultate odgovora na ovo pitanje možete vidjeti u tablici broj 1.

Tablica 1. – Koje kreativne tehnike koristite?

KREATIVNA TEHNIKA	FREKVENCIJA	POSTOTAK
LUTKA	2	20%
GLAZBA	4	40%
LIKOVNE RADIONICE	5	50%
POSTAVLJANJE PROBLEMSKIH PITANJA	7	70%
OLUJA IDEJA	3	30%
HUMOR	1	10%
VOĐENA FANTAZIJA	1	10%

Odgoviteljice su ponudile još neke odgovore kao što je suradničko učenje, umne mape, priča u krug, prenamjena svakodnevnih predmeta itd. Važno je da odgojitelj ne koristi stalno istu kreativnu tehniku jer to djeci ubrzo postane dosadno. Zato odgojitelj treba poznavati i koristiti što više kreativnih tehnika.

Kod petog pitanja su trebale navesti pet karakteristika kreativnog djeteta, a u šestom pitanju pet karakteristika kreativnog odgojitelja. Odgojitelj mora poznavati karakteristike kreativne djece kako bi ih mogao prepoznati i pripremati za njih dodatne zadatke. Isto tako treba biti svjestan karakteristika kreativnog odgojitelja i svojih karakteristika kako bi mogao

provoditi samorefleksiju i raditi na sebi. Dalje u tekstu donosim usporedne rezultate ta dva pitanja (Tablica 2.)

Tablica 2. Karakteristike kreativnog djeteta i kreativnog odgojitelja

KREATIVNO DIJETE	KREATIVAN ODGOJITELJ
Istraživač	Originalan
Otvoreno	Inovativan
Uporno	Fleksibilan
Maštovito	Otvoren prema okolini
Sigurno u sebe	Ima osjećaj vlastite vrijednosti
Radoznalo	Inicijativnost
Komunikativno	Samopuzdanje
Sposobnost rješavanja problema	Osjećaj za estetiku
Sposobnost likovnog izražavanja	Ustrajno rješavanje problema

U tablici 2. su navedene karakteristike koje su se najčešće spominjale kod nabiranja karakteristika kreativnog djeteta i kreativnog odgojitelja. Još neke karakteristike navedene za kreativno dijete su: ne preuzima tuđe ideje, pronalazi veze, izmišlja priče i pjesme, samostalnost, zainteresiranost itd. Za kreativnog odgojitelja ispitanici su još nabrojali: fleksibilnost, posjeduje umjetničke sposobnosti, neovisni, energični i hrabri itd. Ako želimo poticati kreativnosti kod djece prije svega trebamo raditi na sebi i svojoj kreativnosti kao odgojitelja.

Sljedeće pitanje u anketi je bilo 7. pitanje, a u sebi je sadržavalo 3 čestice na koje su sudionici trebali odgovoriti uz pomoć Likertove skale od 5 stupnjeva (ne)slaganja s ponuđenom tvrdnjom. Tablica 3. donosi rezultate u postotcima na sljedeća pitanja: Koliko često provodite kreativne aktivnosti s djecom?, Koliko često se susrećete s kreativnom djecom u skupini?, Po Vašem mišljenju, koliko često roditelji provode kreativne aktivnosti s djecom? S tim da 1 označava nikad, 2 - gotovo nikad, 3 – ponekad, 4 – relativno često, 5 – gotovo uvijek i 6 – uvijek.

Tablica 3. Stavovi odgojitelja o poticanju kreativnosti

	1	2	3	4	5	6
--	---	---	---	---	---	---

Koliko često provodite kreativne aktivnosti s djecom?				40%	30%	30%
Koliko često se susrećete s kreativnom djecom u skupini?		10%	10%	50%	30%	
Po Vašem mišljenju, koliko često roditelji provode kreativne aktivnosti s djecom?		30%	70%			

Ovo pitanje otkriva kako odgojiteljice smatraju da one provode kreativne aktivnosti češće s djecom od njihovih roditelja, bilo bi zanimljivo ispitati mišljenje roditelja o ovom pitanju.

8. pitanje – Što bi vam pomoglo u provođenju više kreativnih radionica s djecom?

Na ovom pitanje naglasak je najviše bio stavljen na materijalna sredstva koja bi pomogla pri kupnji više didaktičkih materijala, zatim suradnja roditelja, razumijevanje radne sredine, bolji uvjeti u skupini i praktične edukacije. Ovo pitanje je važno jer nam daje neke smjernice za budućnost. Ovo su stvari na koje bi se trebala obratiti pozornost ako želimo poticati razvoj divergentnog mišljenja kod djece predškolske dobi.

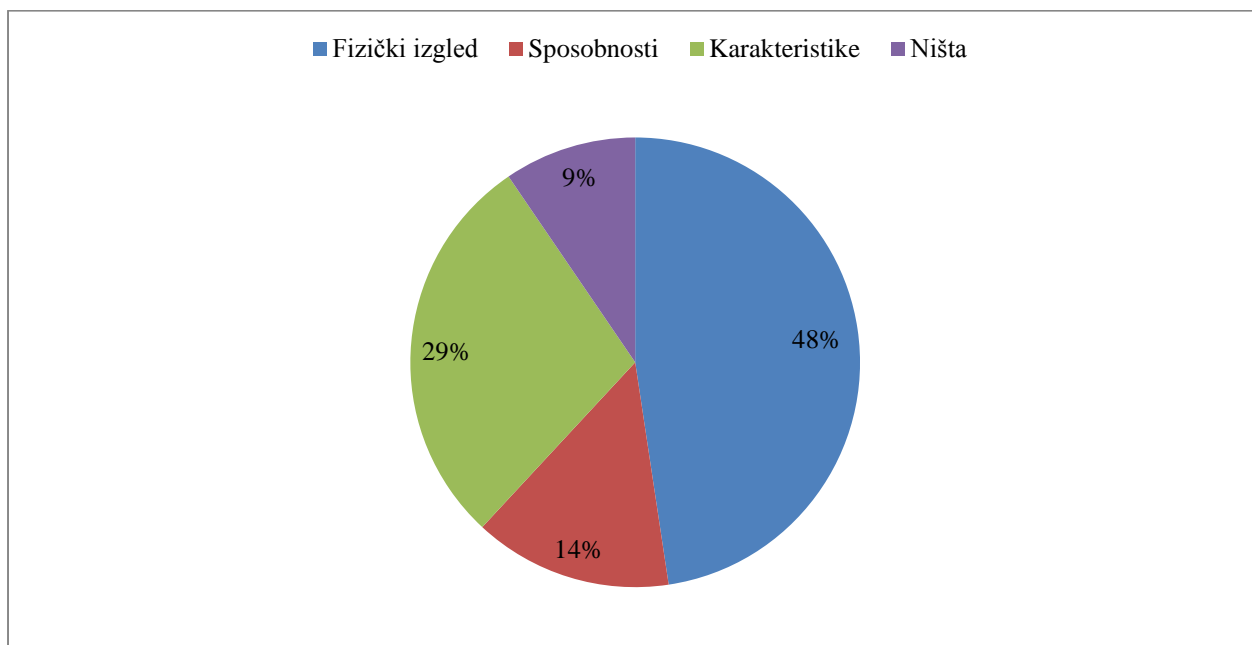
U anketi s odgojiteljicama smo dobili odgovor na istraživačka pitanja koliko često se provode aktivnosti kojima se potiče kreativnost i koliko često se provode radionice kojima se potiče divergentno mišljenje, najveći broj ispitanica se izjasnio kako to radi relativno često ili gotovo uvijek.

7. 2. Intervju

U intervjuu je sudjelovalo 15- ero djece, odgovori su se snimali diktafonom na mobitelu. Intervju je trajao 15 minuta. Odgovori su kasnije sistematizirani i kategorizirani te predstavljeni u daljnjem tekstu. U tekstu se donose rezultati dobiveni intervjuiranjem djece. Djeci su postavljena 4 pitanja na koja su oni davali onoliko odgovora koliko su mogli smisliti. Pitanja su glasila „Kakav je slon?“, „Kakva je mačka?“, „Što sve možete raditi sa šeširo?“ i „Što sve možete raditi s mrkvom?“ Tokom intervjuiranja nastojalo se svojoj djeci osigurati iste uvjete.

1. pitanje – Kakav je slon?

Kod prvog pitanja djeca su se uglavnom bazirala na fizički izgleda slona (siv, surla, kljove...), njegove sposobnosti (može zaliti cvijeće..) i karakteristike (opasan..). Pojavili su se i neki zanimljivi odgovori poput „Ljudi koji su davno živjeli tuširali su se sa slonom.“ Ali, dvoje djece nije ništa reklo. Rezultati su prikazani na grafikonu broj 2.

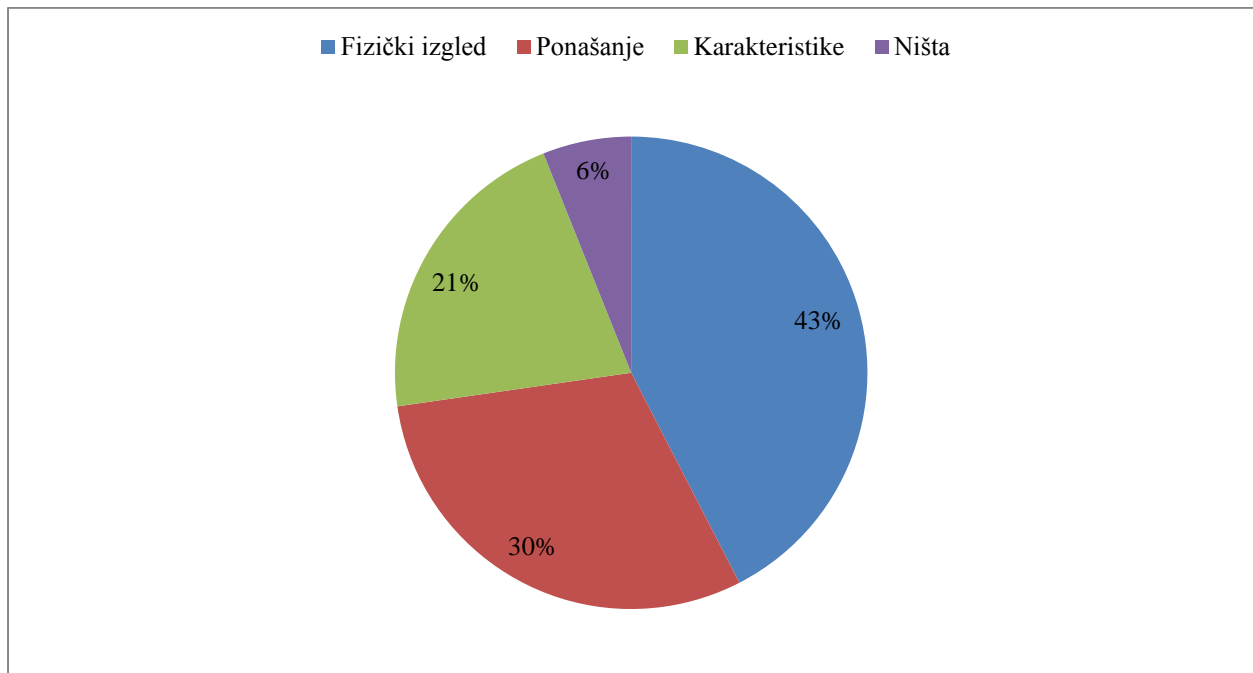

Grafikon 2. Kakav je slon?

Grafikon 2. prikazuje asocijacije djece vezane uz neke poveznice sa slonom poput fizičkog izgleda (siv, velik, blatnjav, ima surlu...), sposobnosti (može zaliti cvijeće, tuširanje...) i karakteristike (opasan..). Ništa predstavlja postotak djece koja nisu dala ni jedan odgovor.

2. pitanje – Kakva je mačka?

Kod drugog pitanja „Kakva je mačka“ djeca su se opet usmjerila na fizički izgled (boje, oči..), ponašanje (mjauču, piju mlijeko, jedu kekse...) i na karakteristike poput (vole se maziti i sl.) Ovaj put jedno dijete nije ništa reklo. Djeca su ponudila više odgovora i ideja nego kod prvog pitanja. I ovdje su se pojavili zanimljivi odgovori poput ovog „Maca je neprijatelj psu.“ Rezultati koji su vidljivi iz grafikona 2. pokazuju da su se djeca najviše sjetila fizičkog izgleda mački vjerojatno jer češće imaju priliku vidjeti mačku nego slona.

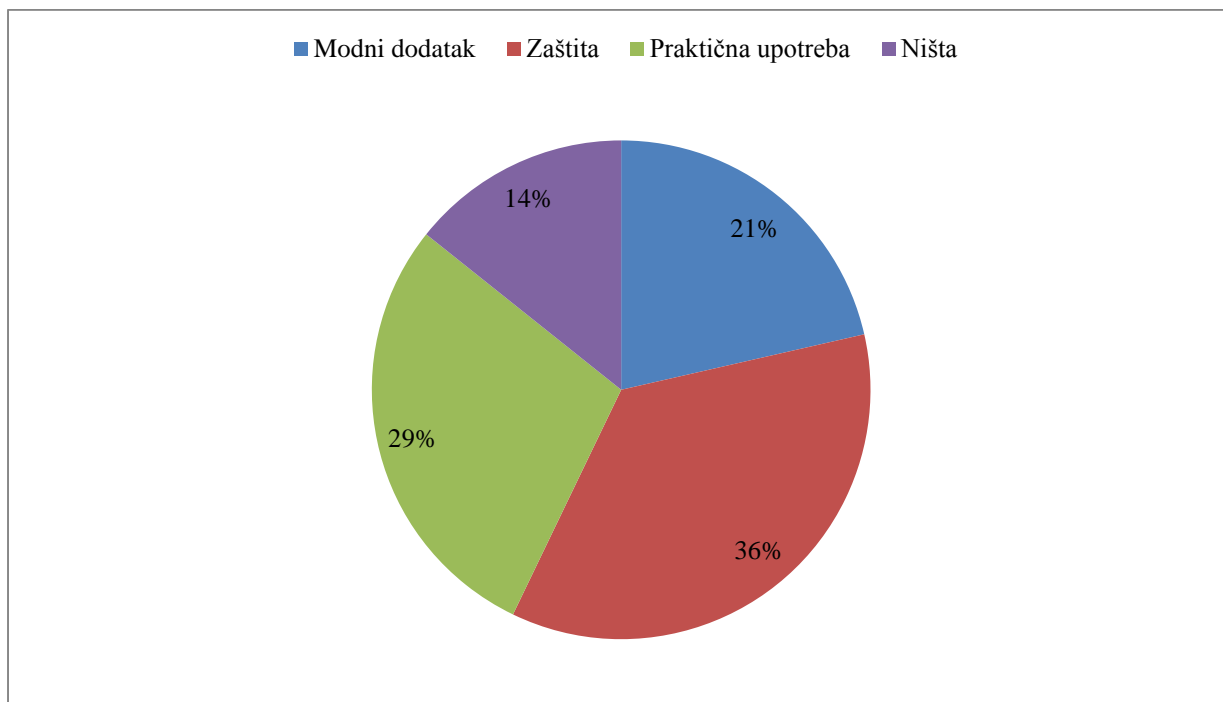

Grafikon 3. Kakva je mačka?

Grafikon 3. prikazuje asocijacije djece poveznice s mačkom koje su se odnosile najviše na fizičke izgled (ima brkove, različite boje dlake, ima rep...), ponašanje (prede, mjauče, lovi miševе...) i karakteristike (vole se maziti, neprijatelj je psu...) Ništa predstavlja postotak djece koja nisu dala ni jedan odgovor.

3. pitanje – Što sve možete raditi sa šeširom?

Rezultati koji su prikazani na grafikonu 4. odnose se na pitanje „Što sve možete raditi sa šeširom?“ Djeca su dala manje odgovore nego u prethodna dva pitanja. Pojavili su se i odgovori kao „Ja imam jako moderan ženski šešir.“ No, djeca koja su odgovorila na pitanje uglavnom su se usmjerila na šešir kao modni dodatak (na modnim revijama) ili na šešir kao zaštitu od sunca. Vrlo zanimljiv odgovore dalo je dvoje djece koji su rekli da se šešir može koristiti i da nešto izvuku iz njega. Dječak se sjetio sličica, a djevojčica imena jer oni u vrtiću izvlače iz kutije svaki tjedan imena djece koji će biti redari taj tjedan kako bi shvatili stalnost tjedna.

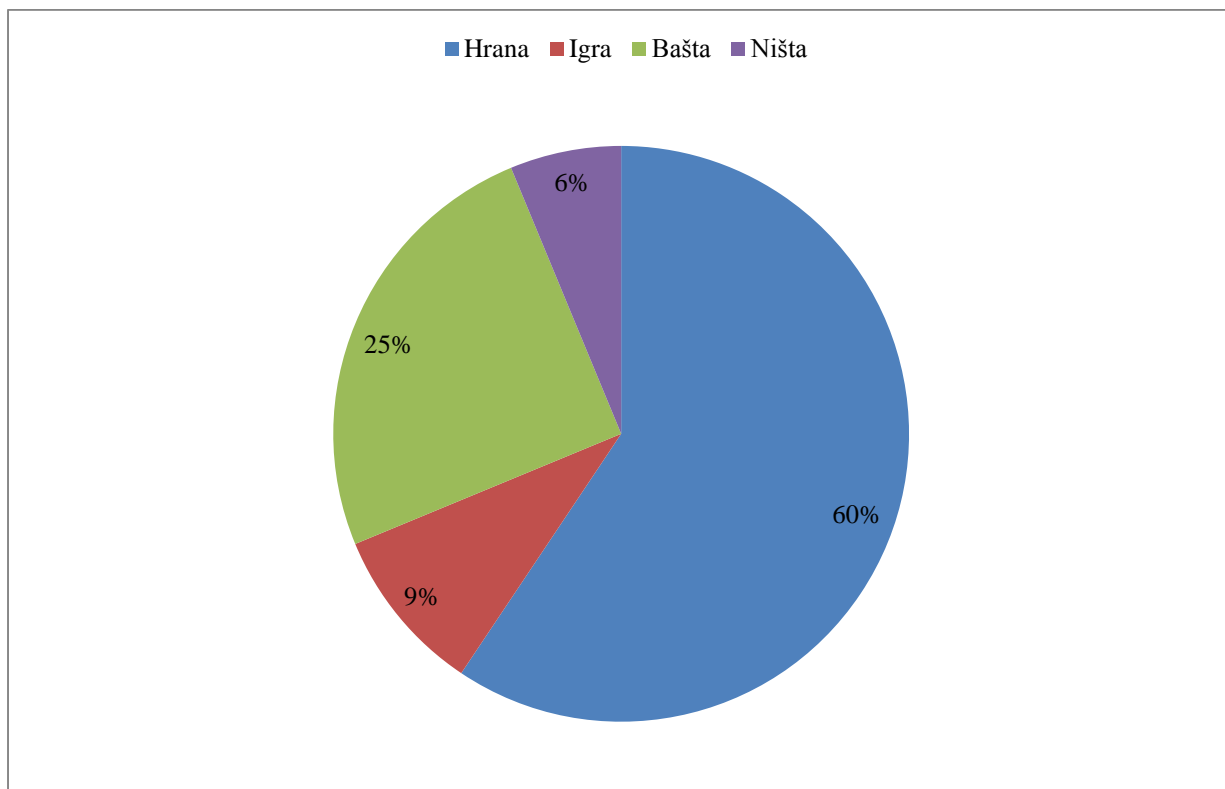
Grafikon 4. Što možete sa šeširo?

Grafikon 4. prikazuje ideje djece predškolske dobi o tome na koje sve načine možemo koristiti šešir poput modnog dodatka (na modnim revijama, staviti ga na glavu...), zaštita (od sunca) i praktična upotreba (objesiti ga, izvlačiti stvari iz njega..)

4. pitanje – Što možete s mrkvom?

Zadnje pitanje u intervjuu glasilo je „Što možete s mrkvom?“ Djeca su se uglavnom usmjerila na hranu pa su im za druge ideje bila potrebna dodatna pitanja. Posebno zanimljiv odgovor bio je „Ako imamo sijeno posaditi mrkvu i izvaditi iz bašte.“ S tim odgovorom složilo se još 4 djece. Također djeca su dosta puta naglasila da svi vole mrkvu i da se mrkva može dati raznim životinjama (konj, zec, koza). Samo jedno dijete se sjetilo da bi mrkvu mogli koristiti pri pravljenju snjegovića.

Kod ovog pitanja dvoje djece nije reklo ništa ni uz dodatni poticaj. Rezultati su vidljivi iz grafikona 5. Kod ovog pitanja djeca su imala najmanje ideja, bilo im je potrebno postavljati dosta dodatnih pitanja.

Grafikon 5. „Što sve možete s mrkvom?“

Grafikon 5. prikazuje ideje djece predškolske dobi o tome što sve mogu raditi s mrkvom poput hrane (dati raznim životinjama), posaditi u bašti i igrati se s njom. Ništa predstavlja postotak djece koja nisu dala ni jedan odgovor.

7. 3. Likovna radionica

S djecom je provedena likovna radionica u kojoj je sudjelovalo 15-ero djece (N=15) u kojoj se željela utvrditi prisutnost stereotipnog načina razmišljanja kod djece predškolske dobi. Od materijala su korišteni papiri, olovke, drvene i masne bojice. U ovom dijelu su objašnjeni rezultati likovne radionice provedene s djecom.

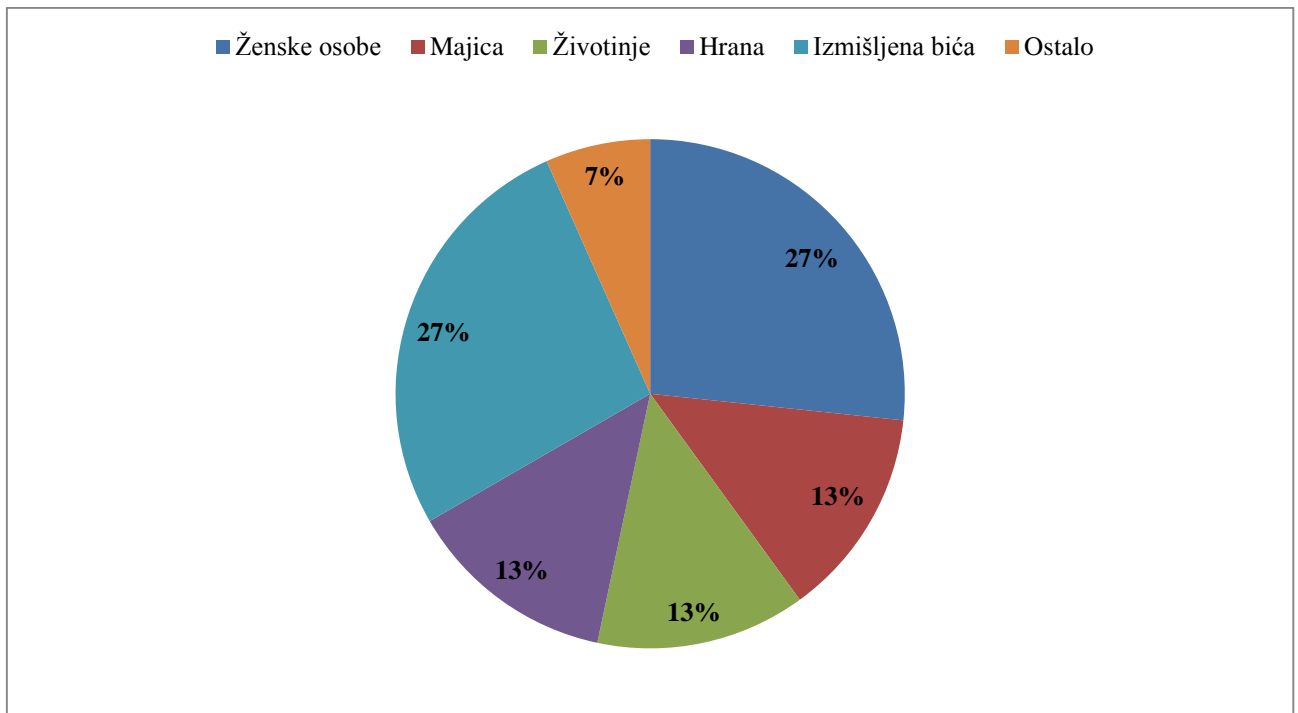
Djeci je bila ponuđena jedna shema od koje su trebali nešto nacrtati (vidi prilog), a po želji mogli su dobiti i drugu shemu (vidi prilog). Četvero djece je tražilo drugu shemu. Jedno dijete nije ništa nacrtalo.

Tablica 4. Broj dječjih radova

Djeca	Shema 1	Shema 2
Dijete 1	2 rada	1 rad
Dijete 2	1 rad	1 rad
Dijete 3	1 rad	1 rad
Dijete 4	1 rad	1 rad
Dijete 5	0 radova	0 radova
Dijete 6	1 rad	0 radova
Dijete 7	1 rad	0 radova
Dijete 8	1 rad	0 radova
Dijete 9	1 rad	0 radova
Dijete 10	1 rad	0 radova
Dijete 11	1 rad	0 radova
Dijete 12	1 rad	0 radova
Dijete 13	1 rad	0 radova
Dijete 14	1 rad	0 radova
Dijete 15	1 rad	0 radova

Tablica 4. prikazuje broj nastalih dječjih radova za svako dijete pojedinačno. Kod ove radionice se pojavio interes za dodatne crteže što je pozitivno, no naravno ne kod sve djece. Samo jedan dječak je nacrtao tri rada što je ujedno i najviše radova koje je neko dijete nacrtalo. Treba napomenuti da je djeci bila ponuđena mogućnost uzimanja iste sheme ponovno ako su imali još ideja. Tu opciju je iskoristilo samo jedno dijete koje pohađa i darovitu skupinu u vrtiću. Nisu navedana imena djece već samo brojevi jer se željela naglasiti anonimnost djece u ovom radu.

I u ovoj radionici su se pojavile zanimljive ideje ovisno o dječjim preferencijama tako da su djevojčice uglavnom iz prve sheme crtale djevojčice i princeze, dok su dječaci crtali tunele i duhove. Naravno bilo je i spolno netipiziranih crteža kao što su jabuke ili životinje. Jedan dječak je rekao da je nacrtao Star wars čovjeka s tri mača u boji, a dječak koji je nacrtao tri rada iz druge sheme je rekao da je nacrtao samostoj, no nije znao objasniti što je to. Samo dvoje djece je iz sheme započete majice doista i nacrtalo majicu.

Grafikon 6. Sadržaj dječjih radova

Iz grafikona 6. vidljivo je da su djeca najviše crtala ženske osobe (princeze) i izmišljena bića (duhove, vanezemaljce..), hranu (jabuke), životinje (miš, mačka), a ostalo se odnosi na rad koji je prikazivao zmaja na vjetru.

Drugu shemu je tražilo samo četvero djece koji su nacrtali:

- a) *stroj i tunel s dva ulaza*
- b) *tunel, oblaci i drveće*
- c) *tramvaj*
- d) *samostoj*

Kao najkreativniji rad kod prve sheme izdvojen je ovaj rad djevojke koja leti što vidimo na crtežu 1.

Crtež 1. Djevojka koja leti

Ovdje vidimo prikazane različite elemente izvan sheme (glava, ruke, noge, krila). Većina djece je shemu okrenula na drugu stranu kako je ona i prikazana u priložima, ali ovo dijete je odlučilo okrenuti papir i napraviti svoj originalan crtež bez kopiranja ikog.

Crtež 2. Samostoj

Kod crteža 2. kao najkreativniji rad izdvojen je ovaj crtež jer se jasno vidi kako dijete razmišlja izvan zadanih okvira. Dijete je reklo da je nacrtalo samostoj iako nije znalo objasniti što je to, vidljivo je da je dijete nacrtalo veliki broj elemenata, čak je upotrijebio i slova u svom radu. Dijete se nije baziralo samo na zadanu shemu nego je popunilo cijeli papir. Što vidimo na crtežu 2. Iz provedene likovne radionice može se vidjeti da su rezultati pokazali kako djeca nemaju dovoljno razvijeno divergentno mišljenje te da bi svakako u idućim godinama trebalo raditi na tome. Posebnu pažnju ovom problemu bi trebali posvećivati i fakulteti koji odgajaju i obrazuju učitelje i odgojitelje.

U likovnoj radionici kod prve sheme dobili smo odgovor na istraživačko pitanje pojavljuje li se stereotipnost kod djece predškolske dobi. Dvoje djece iz započete sheme majice je doista i nacrtalo majicu, s obzirom da je u aktivnosti sudjelovalo 15-ero djece to je dobar rezultat. No, pojavilo se prepisivanje ideja što nije karakteristika kreativne djece.

8. Rasprava

Dobiveni rezultati su u skladu s očekivanjima. Sveukupno gledano, koristeći se triangulacijom kako bi ovaj problem što bolje sagledali s različitih stajališta može se reći da smo dobili odgovor na prvo istraživačko pitanje koje glasi potiče li se razvoj divergentnog mišljenja kod djece predškolske dobi.

Divergentno mišljenje kod djece predškolske dobi se potiče, ali još uvijek nedovoljno iz različitih razloga. Nedostatak materijala i materijalnih sredstava te loši uvjeti u skupini (prevelike grupe, a premalo odgojiteljica) znatno otežavaju provođenje kreativnih aktivnosti. Trebalo bi raditi na osvješćivanju roditelja o važnosti dječjeg razvoja na ovom području kako bi se i oni više uključili. Također, i Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti bi mogao pridonjeti rješavanju ovog problema. Trebali bi se organizirati različiti skupovi za sadašnje odgojitelje, a budućim odgojiteljima od početka školovanja objasniti važnost razvoja divergentnog mišljenja od rane dobi. Usporedbom karakteristika kreativnog odgojitelja dobivenih anketiranjem i karakteristika kreativnih učitelja (Matijević, 2009.) pokušali smo zaključiti je li kreativnost univerzalna. Vidjeti tablicu 5.

Tablica 5. Usporedba kreativnog odgojitelja i kreativnog učitelja

(Matijević, 2009., 17)

KREATIVAN ODGOJITELJ	KREATIVAN UČITELJ
Originalan	Umjesto udžbenika koriste znanstveno popularne i umjetničke tekstove za kreativne aktivnosti učenika
Inovativan	Na svaki susret s učenicima dolaze s novim scenarijima i nastavnim materijalima
Fleksibilan	
Otvoren prema okolini	Surađuje s drugim kreativnim učiteljima i učiteljicama, potiče ozračje za učenje u školi gdje rade
Ima osjećaj vlastite vrijednosti	Stalno uče (formalno i neformalno)
Inicijativnost	Istražuju (akcijska istraživanja)
Samopuzdanje	Uvijek imaju nove ideje za zajedničke aktivnosti s učenicima
Osjećaj za estetiku	Svaku tuđu ideju obogate i mijenjaju

Ustrajno rješavanje problema	Znatiželjni – sve ih zanima, širok spektar interesa
------------------------------	---

Prema podacima iz tablice 5. u kojoj su usporedno navedeni odgovori iz provedene ankete na pitanje o karakteristikama kreativnog odgojitelja i karakteristike kreativnog učitelja prema Matijeviću (2009.) može se zaključiti da je kreativnost zapravo univerzalna samo se drugačije primjenjuje u vrtiću i u školi.

Za kreativnog odgojitelja ćemo reći da je originalan ako djeci svakodnevno priprema različite materijale i podučava ih na zanimljive načine. Isto tako za učitelja ćemo reći da je originalan ako umjesto udžebika koristi znanstveno popularne i umjetničke tekstove za kreativne aktivnosti djece. Odgojitelji koji od rane dobi djecu naviknu na inovativne metode rada značajno će olakšati posao kreativnom učitelju u školi.

9. Zaključak

Zaključak ovog završnog rada je da je poticanje razvoja divergentnog mišljenja od najranije dobi izuzetno važno za samoaktualizaciju osobe. Iako danas postoje metode za poticanje divergentnog mišljenja i za odrasle treba raditi na osvještavanju važnosti poticanja divergentnog mišljenja djece od rane dobi i kod roditelja i kod odgojitelja. Sve je više skupova na kojima se odgojitelji mogu educirati o radu u ovom području.

Prema dobivenim rezultatima može se reći da se kod djece predškolske dobi radi na razvoju divergentnog mišljenja, ali nedovoljno. Djeci se daje premalo prostora i poticaja za davanje novih i originalnih ideja.

Koristeći anketu, likovnu radionicu i intervju kao instrumente u istraživanju dobili smo rezultate koji nas upućuju na to da iako ispitane odgojiteljice smatraju da su kreativne osobe i provode kreativne aktivnosti s djecom one se uglavnom koriste istim kreativnim tehnikama što djeci postane dosadno s vremenom i više im ne predstavlja izazov. Djeca uglavnom daju po jedan odgovor na postavljeno pitanje što znači da ih se ne potiče dovoljno na davanje više raznovrsnih odgovora i ideja.

Odgovori djece tokom intervjuiranja nisu bili previše kreativni. U likovnoj radionici djeca su pokazala da još uvijek ne podliježu stereotipnosti crteža i samo je dvoje djece dovršilo započeti crtež majice.

Likovni radovi su sadržavali više elemenata i ideja jer se vjerojatno u vrtiću provode kreativne likovne radionice. Kod neke djece se pojavilo precrtavanje od druge djece što nije dobro za razvoj kreativnosti i divergentnog mišljenja, odgojiteljice trebaju raditi na suzbijanju te pojave i poticati samostalnost i samouvjerenost kod djece. Možda bi se korištenjem drugih instrumenata dobili drugačiji rezultati. Bilo bi dobro istražiti i mišljenje roditelja o ovom pitanju, posebno o dijelu koliko se često provode kreativne aktivnosti s djecom u vrtiću i kod kuće. Veći uzorak bi možda dao objektivnije rezultate. Ovo je područje na kojem se i dalje treba aktivno raditi i istraživati, ovaj rad je samo mali doprinos naglašavanju važnosti razvoja divergentnog mišljenja kod djece predškolske dobi.

10. Literatura

Bartel M. (2008). *Stereotypes and Divergent thinking*

<https://people.goshen.edu/~marvinpb/11-13-01/Effects-of-Stereotypes.html> pribavljeno :
14.2.2017.

Bognar L., Dubovicki S. (2011). Odnos između kreativnosti i samoaktualizacije u sveučilišnoj nastavi (zbornik radova)

De Bono E. (2008). *De Bonov tečaj razmišljanja*. Zagreb: Veble commerce

Dubovicki S. (2016). *Kreativnost u sveučilišnoj nastavi*. Osijek: Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti

Kroflin L., Nola D., Posilović A., Supek R. (1987). *Dijete i kreativnost*. Zagreb: Globus

Matijević, M. (2009). Od reproduktivnog prema kreativnom učitelju. U: L. Bognar, J. Whitehead, B. Bognar, M. Perić Kraljik i K. Munk (ur.). *Poticanje stvaralaštva u odgoju i obrazovanju*, 17-23. Požega: Profil

Maslow, A. H. (1976). *The farther Reaches of Human Nature*. New York: Penguin Books

Somolanji I., Bognar L. (2008). Kreativnost u osnovnoškolskim uvjetima. *Život i škola* 19, 87-94.

Torrance, S. (1986). Kreativnost kod predškolske djece. *Predškolsko dete* 1, 25-27.

Runco, M. A. (2003). Education for Creative Potential. *Scandinavian Journal of Educational Research*, 47/2003, 316-324.

Kunac S.,(2015). Kreativnost i pedagogija. *Napredak: časopis za pedagoški teoriju i praksu*, 156/4, 423-446.

file:///C:/Users/Korisnik/Downloads/Nacrt-Nacionalnog-kurikuluma-za-rani-i-POO.pdf

11. Prilozi

Prilog 1

ANKETA

Ovo je anonimna anketa koja će se koristiti za potrebe završnog rada na temu „Razvoj divergentnog mišljenja djece predškolske dobi.“ Cilj rada je istražiti potiče li se divergentno mišljenje kod djece predškolske dobi te potiče li se kreativnost kod djece predškolske dobi koja je preduvjet za razvoj kreativnosti. Hvala Vam na suradnji.

1. Koliko dugo radite kao odgojiteljica? Napišite na crtu _____

2. Mislite li da je poticanje kreativnosti važno?
DA / NE
Objasnite svoj odgovor!

3. Smatrate li sebe kreativnom osobom?
DA / NE
Objasnite svoj odgovor!

4. Koje kreativne tehnike koristite? (vezane uz doživljaj/motoriku/psihomotoriku?)

5. Prema Vašem mišljenju, navedite 5 karakteristika kreativnog djeteta .

6. Prema Vašem mišljenju, navedite 5 karakteristika kreativnog odgojitelja.

7. U ovom dijelu Vas molim da pokraj svake tvrdnje zaokružite broj koji će najbolje označavati učestalost sljedećih pojava na skali 1-6 s tim da 1 označava nikad, 2 - gotovo nikad, 3 – ponekad, 4 – relativno često, 5 – gotovo uvijek i 6 - uvijek:

	1	2	3	4	5	6
Koliko često provodite kreativne aktivnosti s djecom?						
Koliko često se susrećete s kreativnom djecom u skupini?						
Po Vašem mišljenju, koliko često roditelji provode kreativne aktivnosti s djecom?						

8. Što bi Vam pomoglo u provođenju više kreativnih radionica s djecom?

Prilog 2

Intervju

PROTOKOL INTERVJUA

OPĆI PODACI

Tema : Razvoj divergentnog mišljenja kod djece predškolske dobi

Ispitivač : Nikolina Pejičić

Datum provođenja : 15.11.2016.

PODATCI O ISPITANICIMA

Ne navode se imena djece već samo redni brojevi kako bi se zaštitila anonimnost djece.

Radi se o predškolskoj skupini, dobi 6-7 godina. Broj ispitanika je 15 (N=15). Djeca su ispitivana grupno.

VEZANI INTERVJU :

1. Kakav je slon?

Odgovori :

Dijete 1 : sive boje

Dijete 2: velik, mladunče se nekad utopi

Dijete 3: težak, a mladunče isto može biti teško

Dijete 4 : težak

Dijete 5 : slon se valja u blatu i kupa se

Dijete 6: kupa se

Dijete 7 : slon teži oko nekoliko kila

Dijete 8: ne oko nekoliko kila nego oko nekoliko tona

Dijete 9 : ja znam još nešto o slonu, liči kao, ne znam..

Dijete 9 : liči na veliku svinjicu

Dijete 10 : svinje nemaju rogove

Ispitivač : slon ima i rogove ?

Dijete 5: nema

Dijete 5: ima surlu

Dijete 7: samo oni opasni

Dijete 11 i 12: surlu imaju

Dijete 13: i velika stopala

Dijete 1: i mogu napasti ljude i ljudi su se prije tuširali sa slonom

Dijete 13: u Africi se tako tuširaju

Dijete 8: pomaže da zalije cvijeće

Dijete 1 i 9: ima velike uši

Dijete 10: ima velike nokte i tijelo

BILJEŠKE : DVOJE DJECE NIJE NIŠTA REKLO

2. Kakva je mačka ?

- Dijete 1 : one predu
- Dijete 2: ja sam imao jednu mačku
- Dijete 3 : imaju kandže onako kad se naljute
- Dijete 4: vole se maziti
- Dijete 5: mačke love miševе
- Dijete 6 : i lišće i miševе
- Dijete 7 : ja imam dva psa
- Dijete 8: i grebu, meni je mačka ogrebala jaknu
- Dijete 5 : a mene je tu ogrebala
- Dijete 9 : a mene je popiškila
- Dijete 7: mijauče i ima brkove
- Dijete 10 : sive, narančaste boje
- Dijete 11 : sa crticama
- Dijete 12 : bijele
- Dijete 12: svakakve su boje zapravo
- Dijete 13 : ja sam nekad vidio mačku kao garfield
- Dijete 11: sivo – bijele
- Dijete 3: mogu biti crne
- Dijete 14: ima rep
- Dijete 2: jede miševе
- Dijete 6: jede kekse
- Dijete 5: kad ima mlade ima velik stomak
- Dijete 12: neprijatelj je psu
- Dijete 15: toliko su slatke
- Dijete 11: vole se maziti
- Dijete 5: obožavaju se maziti
- Dijete 1: oči joj svijetle u mraku i ima brkove male

BILJEŠKE : JEDNO DIJETE NIJE NIŠTA REKLO

3. Što sve možete raditi sa šeširom?

- Dijete 1 : kad je jako sunce pa da ti sunce ne ide u oči
- Dijete 2 : ja imam dječji, ženski onako moderni šešir
- Dijete 3 : za glavu
- Dijete 4 : ako te nešto jako boli onda ga staviš na glavu
- Dijete 5 :uzeti skinuti s kose i staviti ga negdje
- Dijete 6 : možemo se pokrivati od sunca
- Dijete 7 :možemo ga staviti umjesto suncobrana
- Ispitivač : imate li još neku ideju :
- Dijete 3,7,15: ja ne
- Dijete 8 : šešir se može objesiti negdje
- Dijete 9 : za onu kvačicu
- Dijete 10: na glavu
- Dijete 11 : može se koristiti na nekim modnim revijama

Dijete 11: na nekom dizajneru, na nekom super modelu koji je neki super dizajner sredio
Dijete 12 : za izvlačiti neke kartice i sličice
Dijete 13 : za izvlačiti redara
Dijete 11: cure kad idu kad je jako vruće u trgovinu

BILJEŠKE : DVOJE DJECE NIJE NIŠTA REKLO

4. Što sve možete s mrkvom?

Dijete 1: snjegović

Dijete 2: jesti

Dijete 3: jesti kada je skuhana ili kad se oguli

Dijete 4 : možemo jesti u juhi

Dijete 5 : piti sok od mrkve ili čaj od mrkve

Dijete 4: napraviti čaj od mrkve

Dijete 6 : dati konjima

Dijete 7: ako imamo sijeno možemo posaditi mrkvu

Dijete 1: moja baka sadi mrkvu

Dijete 8 i 3: i moja baka sadi mrkvu

Dijete 9: možemo se igrati s mrkvom

Dijete 10: i sa psićem se možemo igrati, psi vole mrkvu

Dijete 9: moj pas ne voli mrkvu

Dijete 11 i 12: jesti

Dijete 12: dat zecu, kozi

Dijete 15: dat konjima i jelenu

Dijete 13: koristimo za juhu

Dijete 7: za neke radove

Ispitivač : kakve radove

Dijete 7: (smiješi se, ništa ne govori)

Ispitivač : znaš li ti nešto?

Dijete 14: ne

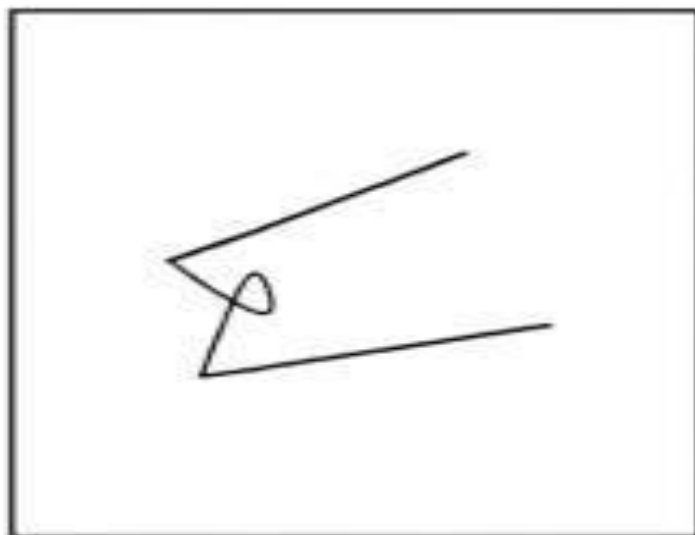
BILJEŠKE :

JEDNO DIJETE NIJE NIŠTA REKLO

Prilog 3

Likovna radionica

SHEMA 1

SHEMA 2

